

Mestá v nás

„Podme, vystavme si mesto a vežu, ktorej vrch by siahal po nebesá; a tak si urobíme meno, aby sme neboli roztratení po celej zemi.“

(Prvá kniha Mojžišova, 11)

Každý odniekiaľ pochádza, niekde sa narodil (dnes spravidla v mestskej pôrodnici), v nejakom sídle prežil svoje detstvo, dorástol, žije a chce dožiť svoj život v kruhu životaschopných vnúteniec s pocitom, že nežil nadarmo. Každý chce mať svoj domov – miesto, ktoré podľa možnosti spĺňa jeho životné potreby a predstavy o environmentálnej bezpečnosti a vhodnosti; túži po kráse a dokonalosti vlastného obydlija, obce, okresu, kraja, štátu, sveta. Každý prevažne v domovine stavia svoju „vežu života“, plánuje „postaviť dom“ a „zasadiť strom“. Po vzore svojich otcov a dedov, možno ako výsledok vnútornej tvorivej sily, pričom výstavba domu si už nevyžaduje zoťatie stromu. Budovy a dreviny, ktoré vykazujú hodnotu, by mali pretrvať čo najdlhšie ako kultúrne a prírodné dedičstvo, až do prirodzeného zániku. Predstavujú prvky priestorových systémov, ktoré taktiež podliehajú hodnotovej diferenciácii s trendom zvyšovania alebo straty hodnôt, dosahujú rozličnú úroveň environmentálnej kvality (od hraníc pekla – neživotného prostredia až po sumerský E.DIN – rajský záhradu so Stromom života a Stromom poznania) a diverzity – biologickej, krajinej, kultúrnej. Najčastejšie ich povrchne začleňujeme do mestského, vidieckeho alebo prírodného prostredia. Takéto triedenie však môžeme pokladať za prijateľné len v vizuálnom, pragmatického až utilitaristického hľadiska, lebo prírodné zložky a prvky tvoria základ/súčasť existencie aj sídiel, z ktorých dnes prevláda akýsi iluzórny trend „odprírodňovania“. Pritom aj tu ovzdušie ostáva ovzduším, voda vodou, pôda pôdou, horniny horninami, organizmy organizmami (možno len častejšie umiestnenými v črepníkoch a klieťkach) vrátane človeka v „cisárových šatách“, predstavujúcich „živu“ v životnom prostredí, ktoré spolu s neživotným prostredím, vytvára prírodu. Na otázku: Ako sa zmení pomer medzi týmito prostrediami aj vplyvom človeka?, prinesie možno odpoveď už 21. storočie. Väčší počet ľudí s rastúcimi nárokmi na neobnoviteľné prírodné zdroje určite zvýši tlak na životné prostredie, na mnohých miestach s jeho premenou na neživotné prostredie (možnosťou znovu zúrodniť Saharu, ale zmeníme Amazóniu na pustatinu). Zatiaľ nevieme, koľko nás environment unesie ľudia (voziaciach sa v autách už aj v Číne a Indii), aké zásahy do tisícročia tvoreného ekosystému ešte vydrží. Pred vyše desiatimi rokmi som na úvod jednej knižky o vývoji environmentalistiky napísal: „...Boli obdobia, keď vládli bohaté ríše. Nikto v nich nepredpokladal, že sa rozpadnú a ich

krajina spustne... V každom období chce človek vládnuť – každému a všetkému. A tak sa snaží ovládnuť aj prírodu, čo nedokáže, lebo by tým musel ovládnuť aj sám seba.“ Najintenzívnejší pocit vládnutia, napriek opustenosti v dave, asi dosahuje človek v mestách. Tie vznikali a zanikali, poskytovali ľuďom ochranu, sústreďovali ich a rozdeľovali/kastovali. Stávali sa hrobní (životu i nádeji), rozvíjali kultúru, aby následne ničili jej tvórcy. Jagali sa v zlate a topili v špíne. Pôsobili ako centrá dobra a cností, ale aj zloby a nerestí; bohatstva i chudoby. Od starovekej Anatólie, Palestíny, Mezopotámie, Egypta, Indie, Číny a protoamerických civilizácií až dodnes. Akkadský Epos o Atrachasisovi (sumerskom Ziusudrovi, židovskom Noachovi), starý vyše štyri tisícročia, uvádza božský zámer: „Chcem vrátiť ľudí do ich sídiel; v mestách postavia stánky pre príkazy bohov, v tieni ktorých im poskytnú pokoj.“ Takto už v Uruku za hradbami na ploche 400 ha vznikla okolo roku 3000 prnl. urbanistická štruktúra, ktorá zohľadňovala pranie bohov – environmentálnu bezpečnosť a vhodnosť. Obdobne sa stavali ďalšie mestá, napríklad Ur, Lagaš, obejdské Eridu, Sargonov Akkad, akkadská Brána božia – Báb-Ilím (sum. Kadingirra) známa ako Babylón (975 ha), hlavné mestá Asýrskej ríše Aššur a Ninive (775 ha), desaťtisíc rokov staré Jericho a anatólsky Catal Hüyük, staroegyptský On (Heliopolis) a Menofis (Memphis), cheťský Chattušaš, foenické Byblos, Ugarit a Kartágo, čínsky An-jiang, Chuej-sien a Čeng-čou. Spomeňme Schliemannom objavenú Tróju, na kruhovom pôdoryse v roku 762 výstavbu Bagdadu chalífom Džafar al-Mansúrom, založenie Ríma (753 prnl.), Alexandrie (331 prnl.), Konštantínopolu (330 n. l.), Sankt. Peterburgu, Washingtonu, Griffinovej austrálskej Canberra alebo Costovej Bratislie; Haussmannovu prestavbu Paríža. Dodnes nás fascinuje environmentálna infraštruktúra protoindických miest Móhendžódáró a Harappa, ako aj zachovaný vyše 3500 rokov starý plán kultúrneho mesta Nippur (sum. Nibru), koľký nášho kalendára. Výstavbou miest a ich environmentom zaoberá sa aj staroindický spis Mánasára, staročínsky traktát Kchao-kung-fí, starogrécky Hippodamus z Milétu alebo rímsky Vitruvius. Panovník Sin-iddinam (1849 – 1843 prnl.) dal plánovite postaviť naozaj na „zelené lúke“ (70 ha) opevnené mesto Maškan-Šapir (metropolu kráľovstva Larsa a dnes Tell Abu Duwari), rozdelený štyrmi kanálmi na štvrt (najstaršie známe kanály postavili už v Čoga Mami v roku 5500 prnl); v Egypte Senusret III. (1870 – 1831 prnl.) Káhún a Achnaton (Amenhotep IV., 1352 – 1336 prnl.) hlavné mesto Achetaton/Amarna, ktoré už jeho nástupcovia zničili. Zlé časy postihli aj Sodomu a Gomoru, viackrát Jeruzalem, pieskom prekrytý Luxor, selvou pohltené mayske mestá Dzibilchaltun, Palenque, Chichen Itzá či Tikal, zbombardované Drážďany, Hirošimu a newyorské World Trade Center s Twin Towers, otvorené v roku 1970 a po 11. septembri 2001 s hrôzou premenené teroristami na Ground Zero (pozri Enviromagazín č. 4/2001). „Ajhľa, Damask prestane byť mestom a bude hĺbou zrúcanín“ (Izaiáš 17). Ľudstvo sa stalo svedkom zániku Mykén, Olympie, Théb, Pergamonu, Persepolisu, Angkoru, Teotihuacánu či Tiahuanaca. Srdcom Ríma ostalo zbúrané Forum Romanum, Athén slávna Akropolis, Mexika novodobé Zócalo, Pekingú Zakázané mesto s prechodom na námestie Tian'anmen, Moskvú Kremel' s Červeným námestím, Jeruzalema Svätý hrob, Skalný chrám a Múr nárekov, Mekky Kaaba, Prahy Hradčany, Staromestské ná-

mestie a Václavák, Viedne Stephensplatz, z ktorého sa k Hofburgu prechádza cez honosnú Graben – ešte v 13. storočí vodnú priekopu. Na parížskom námestí Svornosti/Concorde, na ktorom gilotínou Čierna vdova sfáli Ľudovíta XVI., Máriu Antoinettu, Madam du Barry, ale aj Robespiera a Dantona, sa ešte v 18. storočí rozprestierala mokrad'. Zolove Brucho Paríža nahradilo Les Halles. Na berlínskom Alexanderplatz (Alex) predávali voly (Ochsenmarkt) a ulica Unter den Linden/Pod lipami ešte donedávna akoby končila pred Brandenburskou bránou. Kde začínajú a končia mestá, kedy a kde vznikajú a zanikajú, na čo nám slúžia a ako nás ovplyvňujú? Dnes už vieme, že cisár Nero nepodpálil Rím a snažil sa o jeho záchranu, obnovu a zveľadenie. História preukázala, že Rimania si Večné mesto zničili sami v rokoch 470 – 476, teda až po odchode na jeho záchranu privolaných Geiserichových ariánskych kresťanov – Vandalov (v roku 455 n. l.), ktorí v ňom nezubúrali ani dom a už predtým 19. októbra 439 obsadili chátrajúce „opité“ rímske Kartágo, aby do neho opätovne vniesli poriadok a kultúru. Kto by nechcel navštíviť námestia ako San Pietro vo Vatikáne, San Marco v Benátkach či Piazza della Signoria vo Florencii, Sultanahmet Meydani v Istanbuli, Piccadilly v Londýne, Time Square v New Yorku; naopak chcel bývať v gautengskom Sowete, nairobskej Kibere, dakarskom Pikine, lagoskom Ajegunle, štvormiliónovom mexickom slume Neza-Chalco-Itzá, caracasom Libertados, bogotskom El Sur, mumbaiskom Dharavi, bagdadskom Al Tawra/Sadr City, karáčskom Orangi, haitskom Soleil, limských štvrtiach San Juan de Lurigancho a Cono Sur, káhirskych Imbaba a Ezbet El-Haggana, prípadne v brazílskych favelas, amerických shanty towns (Hooverville), newyorským Harlemom či Bronxom; niešť svoj kríž po Vía Dolorosa v Jeruzaleme? Zo zelenej Petržalky sa stalo tretie najľudnatejšie „mesto“ Slovenska, ktoré začína prestavbu jeho najväčšej nočláhárne. 138 starších i mladších, väčších i menších slovenských miest (vrátane najrozsiahlšieho Vysoké Tatry) ochraňuje, upravuje, hľadá i stráca svoj špecifický výzor. Mestá nás priťahujú svojimi možnosťami tak, ako oddávna Sumerov, Grékov, Rimanov, Židov i Mayov, ale aj odpudzujú šíriacou sa intoleranciou, agresivitou a relatívne pohodlnou nudou. Logistické a skladovacie strediská, skládky odpadu, cestné obchvaty, nielen počas víkendov „mŕtve“ objekty a oplotené pozemky, izolujú ich centrá, z ktorých chudobnejší neodchádzajú a solventnejší do nich prichádzajú z vidieckych – prímestských vilových štvrtí, vzdialených až desiatky kilometrov, presediac v autách denne viac ako hodinu. Víkendové výlety rodín s deťmi do hypermarketov sa stávajú náplňou voľného času. Aj v mestách sledujeme a hodnotíme rôzne indikátory kvality environmentu a života, primitívne vyjadrené „počtom chladničiek a televízorov“, pritom každá obec nevedomky tvorí environmentálne plány (finančné i územné). Zabúdame pritom na ukazovatele zamerané na určovanie a posudzovanie skutočných hodnôt, iniciovanie konania dobrých skutkov a zvyšovanie úrovne „hrubého domáceho šťastia“; na kritériá Schweitzerovej novej kultúry, vychádzajúcej z úcty k životu, environmentalizmu, kritického seba-poznania a hodnotenia vývoja bez „hier a demagógie“. Vytvorme také mestá, ktoré umožnia každému v nich plnohodnotný život, stanú sa pozitívnu súčasťou nášho environmentu, priemetom kultúrneho vedomia a nepoškrvneného svedomia. Naše mestá, ktoré ostanú v nás.

RNDr. Jozef Kľinda